Petneházi Réka[1]

A házastárs vagy élettárs mint közeli hozzátartozó sérelmére elkövetett emberölések ítélkezési gyakorlata

A partnergyilkosságok az interperszonális emberölések csoportjába tartozó, egyedi és jól elhatárolható kriminológiai jellemzőkkel rendelkező emberöléstípus, így ezen karakterjegyek ismerete megkerülhetetlen az eljáró hatóságok számára.

Rohanó világunkban a legbensőségesebb kötelékeink, a család és házasság átalakulását kísérhetjük figyelemmel. A párkapcsolatok terén bekövetkező társadalmi változások indokolttá teszik a partner sérelmére elkövetett emberölésekkel kapcsolatos ismereteink áttekintését és újraondolását, valamint ezen tapasztalatok átültetését a bírói gyakorlatba.

Az aktakutatás során e kettős célt igyekeztem szem előtt tartani; megvilágítani a párkapcsolati partner sérelmére elkövetett emberölések különös ismertetőjegyeit, másrészt vizsgálni a partnergyilkossági ügyek bírósági gyakorlatát, feltárni az esetleges olyan hiányosságokat, amelyek a kapcsolati dinamikáink átalakulásából fakadnak.

1. Az aktakutatás során vizsgált ügyekről általánosságban

A kutatási tevékenységgel érintett minta az egységes nyomozó hatósági és ügyészségi bűnügyi statisztika (ENyÜBS) alapján került leválogatásra, amely a 2021–2023. közötti időszakban vádemeléssel érintett emberölés vagy erős felindulásban elkövetett emberölés miatt indult ügyeket tartalmazta, ahol a sértett és az elkövető között hozzátartozói kapcsolat állt fenn. Ez országszerte 182 ügyet jelentett, melyből országosan 67 ügyben volt kimutatható a házastárs vagy élettárs sérelmére elkövetés.

Jelen publikáció ennek egy szűk szegmensét, a fővárosban és a Pest vármegyében elkövetett partnergyilkosságokat vizsgálja, amely 19 bűnügyet jelentett.

A kutatási tevékenység során fókuszba helyezett kérdések az alábbiak voltak:

- A párkapcsolati partner sérelmére elkövetett emberölések társadalomra veszélyesebbek-e mint az „egyszerű”[2] emberölések?
- A bírói gyakorlat mekkora súllyal és nyomatékkal veszi figyelembe a közeli hozzátartozó sérelmére elkövetést a büntetés kiszabási tényezők értékelése során?
- A közeli hozzátartozó fogalmát hogyan értelmezi a jogalkalmazó? Különös tekintettel az élettárs fogalmának értelmezésére.

2. A kutatás limitációi

Az egyébként is szűk mintából, mely 9 fővárosi és 10 Pest vármegyei büntetőügyből állt, több is kiesett változatos okok miatt. Bizonyos ügyekben a kriminológiai tényezők vizsgálatára sor került, azonban a büntetéskiszabás során számba vett enyhítő és súlyosító körülmények értékelésére nem volt lehetőség. Ennek oka volt egyrészt a koronavírus-járványból fakadó büntetővégzések,[3] valamint a Be. 562. § (1) bekezdésére tekintettel alkalmazott rövidített indokolások, amelyek okán a büntetéskiszabási körülmények vizsgálatára nem volt lehetőség.

Másrészt pedig ki kellett hagyni azoknak az ügyeknek a vizsgálatát, amelyek még jogerősen nem befejezettek, ugyanis több esetben is a másodfokú bíróság ítélete még hiányzott a kutatás elkészítésekor.

A kutatási tevékenység során összesen végül 28 első- és másodfokú ítélet került áttekintésre. Az ítéletek mennyiségéből logikusan következik, hogy abból az országos ítélkezési gyakorlatra vonatkozó, általános jellegű következtetéseket levonni nem szabad, azonban a kutatás elsődleges célja a további vizsgálódást igénylő kérdések felvillantása volt, amelyekre egy későbbi, egész ország területére kiterjedő kutatás keretében külön figyelmet kell fordítani.

1 A KULTURÁLIS ÉS INNOVÁCIÓS MINISZTÉRIUM EKÖP-24-3 KÓDSZÁMÚ EGYETEMI KUTATÓI ÖSZTÖNDÍJ PROGRAMJÁNAK A NEMZETI KUTATÁSI, FEJLESZTÉSI ÉS INNOVÁCIÓS ALAPBÓL FINANSZÍROZOTT SZAKMAI TÁMOGATÁSÁVAL KÉSZÜLT.

2 *Szerzői megjegyzés:* „egyszerű” emberölés alatt értsd azokat az emberöléseket, ahol az elkövető és sértett között nem áll fenn valamilyen kategorizálható kapcsolat (például: hozzátartozó).

3 A COVID–19 fertőzés okozta járványhelyzet miatt 2020. június 17. napjától hatályban lévő A veszélyhelyzet megszűnésével összefüggő átmeneti szabályokról és a járványügyi készültségről szóló 2020. évi LVIII. törvény 215. § (1) és (2) bekezdései alapján a bíróság a büntetővégzést az ügy érkezését követő három hónapon belül hozza meg – a terhelt beismerésétől függetlenül – nyolcévi szabadságvesztésnél nem súlyosabban büntetendő bűncselekmény esetén hozhat büntetővégzést.

3.
A partner sérelmére elkövetett emberölési ügyekben megjelenő minősített esetek

Bár a kutatási kérdések középpontjában a büntetéskiszabás során értékelt súlyosító körülmények álltak, szükségszerűnek tartottam a minősített esetek önálló vizsgálatát.

Az első kutatási kérdés megválaszolása szempontjából kézenfekvőnek tűnhet a minősített esetek számának vizsgálata; amennyiben a vizsgált ügyekben gyakran előfordul, hogy minősített emberölés miatt mondták ki a terhelt bűnösségét, vagy gyakori, hogy az elkövető cselekményével egyszerre több minősítő körülményt is kimerített, úgy okkal lehet feltételezni, hogy az emberölések ezen csoportja fokozottan veszélyes. A kutatás keretében vizsgált emberölések esetében azonban elenyésző volt a minősített emberölések száma (Főváros: 2[4]; Pest vármegye: 2), viszont pusztán a kevés minősített emberölés alapján nem lehet egyértelműen kizárni annak a lehetőségét, hogy a párkapcsolati emberölések nagyobb veszélyt jelentenek a társadalomra az „egyszerű" emberölésekhez képest.

A fővárosban elkövetett partnergyilkosságok közül kettő minősített emberölés kerül bemutatásra, melyekben különös kegyetlenséggel elkövetett emberölés bűntettében mondták ki bűnösnek az elkövetőket.

Az első jogeset[5] vádlottja egy diszharmonikus személyiségszerkezetű, szociopátiás életvezetésű férfi, aki 59 alkalommal bántalmazta testszerte korábbi élettársát, a sértettet,. Az elkövető és a sértett veszekedésekkel terhelt élettársi kapcsolatban éltek, az elkövetés idején mindketten munkanélküliek, egy bontásra ítélt romos ingatlanban húzták meg magukat. Az ölési cselekményt megelőzően a férfi legalább egy alkalommal tettleg bántalmazta párját. A gyilkosság is egy kialakult konfliktus során következett be, amikor a kontrollvesztett terhelt ököllel és faléccel ütlegelni, rugdosni kezdte a sértettet, majd a már földre került, mozgásra és védekezésre képtelen párját fojtogatni kezdte, amelybe a sértett belehalt. Bár a sértett halálát a fulladás okozta, a terhelt brutalitására egyértelműen lehet következtetni abból a tényből, hogy az elhunyt személy testfelületének 40%-át érintették a sérülések, valamint sorozatbordatörést szenvedett.

A bíróság által értékelt súlyosító körülmények közül kiemelendő a sértettek fiatal életkora, az élettárs – mint közeli hozzátartozó – sérelmére történő elkövetés, valamint az, hogy a terhelt az élet elleni bűncselekmény elkövetésekor a korábbi partnere sérelmére elkövetett bűncselekmény (szexuális erőszak bűntette, kapcsolati erőszak bűntette) miatt indult büntetőeljárás hatálya alatt állt. Ebben a körben a másodfokú bíróság helyesen utalt arra, hogy ez szintén a terhelt gátlástalanságára utalt.

A „súlyos morális deficittel" rendelkező terheltet a Fővárosi Törvényszék életfogytig tartó szabadságvesztésre ítélte, azonban a férfi gátlástalanságát talán a Fővárosi Ítélőtábla tudta legjobban átadni, amikor akképp fogalmazott, hogy az elsőfok kivételes méltányosságot gyakorolt, amikor nem zárta ki a feltételes szabadság lehetőségéből.

A második eset[6] elsődlegesen kriminológiai szempontból tekinthető kifejezetten érdekesnek. A nők általi házastárs vagy élettárs sérelmére elkövetett emberölés esetén a tipikus elkövető az éveken át bántalmazott, helyzetéből kitörni képtelen nő, aki nem rendelkezik biztonságos egzisztenciával és stabil kapcsolatokkal, amelyek lehetővé tennék, hogy elhagyja abuzív párját. A bántalmazott nők többnyire úgynevezett „szituációs" emberölést követnek el, vagyis ezekben az esetekben többnyire egy hirtelen kialakult, egyébként bagatellnek tűnő konfliktus vezet hirtelen tragédiához. A testi erőfölény leküzdése végett a női elkövetők döntő többsége valamilyen tárgyat használ az elkövetéshez, amely tipikusan kés vagy más szúró-vágó eszköz,[7] ami korrelál az ölési cselekmények ad hoc jellegével. Az ismertetett jellemzők alapján látható, hogy a különös kegyetlenség, mint minősített eset nem ritka a női elkövetők esetében, azonban a motívum általánosságban az éveken át elszenvedett bántalmazás miatt felgyülemlő harag feletti kontrollvesztés,[8] mintsem a féltékenység.

Ezzel szemben a vizsgált ügyben a női elkövető a sértettel kialakított párkapcsolat elejétől kezdődően nagyfokú féltékenységet tanúsított, amely a kapcsolat vége felé egyre gyakoribb dühkitörésekkel és végezetül fizikai agresszióval társult. A sértett azt követően döntött úgy, hogy véglegesen megszakítja a kapcsolatot partnerével, hogy a vádlott egy baseballütővel támadt rá, valamint lábszárába is beleharapott. *(„A tanú tudomása szerint a sértett ki is akart lépni a kapcsolatból, melyet már a rendszeres veszekedések jellemeztek, sőt egy látleletet is látott a tanú, amely szerint tettlegességre is került sor, a vádlott megharapta a sértettet és »egy baseballütő is előkerült«.")* Az eljárás során meghallgatott tanúk szerint a terheltet bosszúálló típusú, haragtartó egyénnek ismerték, aki dühét gyakran vezette le különböző ingóságokon. Példának okáért a vádlottról hasonlóképp nyilatkozott volt férje, aki szerint a terhelt válásukat követően igyekezett őt besározni, valamint közös gyermekükkel zsarolni. A személyiségzavarral küzdő egyén emellett gyakran próbálta elnyerni ismerősei szimpátiáját azzal, hogy súlyos betegnek állította be magát.

A vád tárgyát képző cselekmény során a különválásba beletörődni képtelen vádlott újbóli találkozóra bírta élettársát, aki tartva volt partnerétől, belement a találkozóba. A női terhelt brutalitását kiválóan szemlélteti a bíróság érvelése a minősített eset mellett: *„A vádlott késsel és baltával is nagyszámú sérülést okozott, a sértett nyakát csaknem elválasztotta a testétől, emellett további testrészeken is folytatta a bántalmazó magatartást. A földre került sértett bántalmazásával nem hagyott fel, alsótestét lemeztelenítette, ott is tovább bántalmazta. Az elkövetés e módja alapján a vádlott a cselekményt emberi mivoltából ki-*

4 *Szerzői megjegyzés:* kizárólag a jogerősen befejezett minősített emberölések kerültek bele a kutatás anyagába.

5 Elsőfok: Fővárosi Törvényszék 31.B.408/2021/57. Másodfok: Fővárosi Ítélőtábla mint másodfokú bíróság 1.Bf.87/2022/19.

6 Elsőfok: Fővárosi Törvényszék 6.B.543/2022/55. Másodfok: Fővárosi Ítélőtábla 2.Bf.192/2024/23.

7 Krystal D. Mize – Todd K. Shackelford: *Intimate Partner Homicide Methods in Heterosexual, Gay, and Lesbian Relationships*. Violence and Victims, Volume 23, Number 1, 2008. 108. o.

8 Raskó Gabriella: *A női bűnözés*. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1978. 362. o.

vetkőzve, a sértett emberi méltóságának megalázásával követte el, ami a különös kegyetlenséggel elkövetett emberölés megállapítására törvényes alapot ad."

A hivatkozott bírói indokolás jól tükrözi, hogy a terhelt tudattartama átfogta a végrehajtott ölési cselekmény különös kegyetlenségét, ezt támasztja alá a sérülések nagy száma és jellege, valamint az elkövetéshez használt eszközök. Az „átlagost lényegesen meghaladó szenvedés" okozása kapcsán a bíróság helytállóan világított rá, hogy ebben a körben irreleváns az a tény, hogy a sértett viszonylag hamar eszméletét vesztette.

A két bemutatott eset eltérései jól szemléltetik, hogy a különös kegyetlenséggel elkövetés, mint minősített eset szubjektív alapú, vagyis az ügyben eljáró bíró a rendelkezésre álló bizonyítékok alapján igyekszik rekonstruálni a sértett által elszenvedett bántalmazást, az általa átélt fizikai és lelki gyötrelmek feltételezhető fokát.[9] Bár a két esetben egészen eltérőek az elkövetéshez használt eszközök és az elkövetés során másfajta bántalmazó magatartást tanúsítottak az elkövetők, az olyan külvilágban megjelenő körülményekből, mint például a sérülések száma, vagy az elkövetéshez használt eszköz (balta, faléc) kétséget kizáróan megállapítható, hogy a sértettek halála az átlagosnál jóval nagyobb szenvedéssel járt.

A Pest vármegyében elkövetett partnergyilkosságok esetében egy előre kitervelt emberölés,[10] valamint egy védekezésre képtelen személy sérelmére elkövetett emberölés[11] szerepelt a vizsgált mintában.

Előre kitervelten elkövetett emberölés bűntettének kísérletében mondta ki bűnösnek a bíróság azt a férfit, aki a tőle válni akaró feleségére támadt egy házi készítésű sokkolóval. Az ügy vádlottja és sértettje közel negyvenéves házassága az elkövetést megelőző időszakban súlyosan megromlott, a sértett – a tervébe be nem avatott férjet hátrahagyva – külföldre költözött, akivel véglegesen szerette volna felbontani házasságát. Kapcsolatuk nehézségekkel terhelt volt; korán elveszítették legidősebb gyermeküket, a férj alkoholproblémákkal küzdött a különválást megelőző évtizedben, valamint a fizikai abúzus is előfordult a férfi részéről. A szeparációt rendkívül nehezen viselő elkövető éveken keresztül próbálta meggyőzni feleségét, hogy térjen vissza hozzá, öngyilkossággal és a párja megölésével fenyegetőzött. *(„Telefonon és sms üzeneteken keresztül igyekezett rávenni, hogy térjen vissza hozzá, öngyilkossággal fenyegetődző videót is küldött Messengeren keresztül, amely kötélből készített akasztó hurkokat ábrázolt",* továbbá *„2021. május 24-ei és 2021. június 4-ei keltezéssel búcsúleveleket írt, amelynek tartalma szerint a sértettet és magát is meg fogja ölni.")*

Az előre kiterveltség kapcsán pont ezen körülményekre hivatkozott a Fővárosi Ítélőtábla végzésében: *„[...] a vádlott – közelebbről meg nem határozható időpontban – kifejezetten azzal a céllal készítette saját kezűleg az elektromos sokkolót, hogy azzal később a felesége életét kioltsa. 2021. évben írt búcsúleveleiben és más előtt is olyan kijelentéseket tett, hogy végez feleségével, majd öngyilkosságot fog elkövetni. Jelen esetben tehát látható, hogy hosszabb út vezetett az első ölési gondolat felmerülésétől a végső elhatározásig, majd pedig a cselekmény végrehajtásáig..."*. Ugyanis az előre kiterveltség a véghezvitel előregondolását jelenti, mely magában foglalja olyan többletkörülmények eltervezését is, mint az elkövetés helye és ideje, vagy az elkövetés módja. Az elkövető által saját kézzel készített elektromos sokkoló alátámasztja, hogy cselekménye nagyrészt tervszerű és céltudatos volt. Továbbá a külvilág számára is jól megfigyelhető volt a terheltben lejátszódó motívumok harca (búcsúlevelek írása, ismerősök előtt olyan kijelentések tétele, hogy véget vet magával és feleségével), amelyek egyértelműen arra engedtek következtetni, hogy a terhelt egy hosszú mérlegelési folyamat eredményeképp követte el tettét.

A hozzátartozó sérelmére elkövetett emberölések egyik tipikus esete ismerhető meg a Budapest Környéki Törvényszék 20.B.96/2023/16. számú ítéletéből. A rendkívül rossz körülmények között élő, alkoholista elkövető és sértett a téli időszakban sem fűtötte fel a közösen lakott ingatlan valamennyi helyiségét. A sértett halálát megelőzően – a pár életében gyakorinak tekinthető – fizikai agresszióval társuló konfliktus alakult ki, amely során az erősen ittas állapotú sértettet a vádlott több alkalommal ököllel megütötte, aki ezt követően ismeretlen körülmények között eszméletét vesztette. A terhelt az eszméletvesztett állapotban lévő sértettet a hálószobába húzta, levetkőztette, majd a szőnyeggel borított betonpadlón hagyta, mivel képtelen volt az ágyra emelni. Az önmentésre képtelen állapotban lévő nő halálát kihűlés okozta.

A bíróság a Kúria 3/2013. számú BJE határozatának II/10. pontjára tekintettel látta megállapíthatónak a védekezésre képtelenséget. A büntető jogegységi határozat hivatkozott pontja szerint ugyanis nem csupán abban az esetben róható fel a minősítő körülmény, ha a sértett védekezésre képtelensége az elkövetőtől függetlenül következett be, hanem akkor is, ha azt az ölési szándék kialakulását megelőzően maga az elkövető idézte elő.[12] A jelen ügyben megállapított tényállás szerint az elkövető először ölési szándék nélkül bántalmazta a sértettet oly fokban, hogy azzal a sértett védekezésre képtelen és életveszélyes állapotát idézte elő, majd ezt követően – időben jól elhatárolhatóan – eshetőleges szándékkal, mulasztással valósította meg a sértett megölését. A védekezésre képtelen személy sérelmére elkövetést megalapozták az igazságügyi orvos szakértői vélemények, melyek tartalma szerint a sértett röviddel a bántalmazást követően eszméletét vesztette, másrészt a vádlott és a tanúk elmondásai, miszerint a magatehetetlen, önálló mozgásra képtelen sértett maga alá piszkított, másnap reggel is ugyanott feküdt, ahol a vádlott magára hagyta.

Jelen történeti tényállás nagyfokú egyezőséget mutat a kommentárok, tankönyvek által gyakran hivatkozott eseti döntéssel (BH 2013.112.). A határozat elvi tartalma szerint „mulasztással elkövetett emberölésnek – és nem segítségnyújtás halált okozó elmulasztásának – minősül annak az elkövetőnek a cselekménye, aki az általa korábban bántalmazott, súlyosan ittas élettársát hideg időben, fűtetlen, ablak nélküli lakásban, hiányos öltözetben magára hagyja, és az élettárs kihűlés következtében meghal".[13]

A hivatkozott bírói gyakorlat alapján látható, hogy a hozzátartozói minőségnek több ponton volt jelentősége az ügy-

9 Bolyky Orsolya: Született gyilkosok? Motivációk és mentális jellemzők. In: Tamási Erzsébet (szerk.): *Különös kegyetlenséggel...: Emberölést elkövető fiatalkorúak és fiatal felnőttek kriminológiai vizsgálata*. Budapest, Magyarország. Országos Kriminológiai Intézet (2015). 85. o.

10 Elsőfok: Budapest Környéki Törvényszék 15.B.81/2022/100. Másodfok: Fővárosi Ítélőtábla 3.Bf.352/2024/24.

11 Elsőfok: Budapest Környéki Törvényszék 20.B.96/2023/16. Másodfok: Fővárosi Ítélőtábla 2 4.Bf.37/2025/12.

12 Kúria 3/2013. sz. BJE II/10.

13 BH 2013.112.

ben; egyrészt a mulasztással megvalósított emberölés megállapításánál (Kúria 3/2013.BJE. I./I.; BH 2013. 112.), másrészt a súlyosító körülményeknél. Az ítélőtábla mint másodfokú bíróság az első fokhoz képest jelentősebb súllyal vette figyelembe az élettárs, mint hozzátartozó sérelmére elkövetést, különösen arra tekintettel, hogy a sértett és az elkövető kapcsolata hosszú időn keresztül állt fenn.

4. A partner sérelmére elkövetett emberölési ügyekben értékelt büntetéskiszabási tényezők, különös tekintettel a súlyosító körülményekre

A Btk. 80. § (1) bekezdése szerint a büntetést a törvényben meghatározott keretek között, céljának szem előtt tartásával úgy kell kiszabni, hogy igazodjék a bűncselekmény tárgyi súlyához, a bűnösség fokához, az elkövető társadalmi veszélyességéhez, valamint az egyéb enyhítő és súlyosító körülményekhez. Büntető törvénykönyvünk általános jelleggel határozza meg a bíróságok számára azt a kötelezettséget, hogy a büntetéskiszabás során valamennyi alanyi és tárgyi tényt felderítsék, és azokat értékeljék a jogkövetkezmények alkalmazásakor.

A büntetéskiszabás során mérlegelhető tényezőkkel kapcsolatban a legfontosabb, a mindennapi jogalkalmazói gyakorlat során használt dokumentum a Kúria Büntető Kollégiumának 56. számú véleménye. A büntetéskiszabás során vezérfonalként használt 56. BK vélemény egyrészt igazodik a büntetéskiszabás egyöntetűségéről szóló uniós szintű jogi instrumentumokhoz, másrészt összegezi a hazai bírói gyakorlat által kimunkált tapasztalatokat. A büntetőkollégiumi vélemény célja a büntetéskiszabás aránytalanságainak megelőzése és az egységes ítélkezés által a törvény előtti egyenlőség biztosítása. Maga az 56. BK vélemény is leszögezi, hogy valamennyi büntetéskiszabási tényező taxatív felsorolása lehetetlen, mivel valamennyi ügy egyedi, sajátos körülményekkel rendelkezik, így ezek feltárása és mérlegelése szintén a bíróságok feladata.[14]

A kutatási tevékenység során kiemelt figyelmet fordítottam a büntetéskiszabási tényezőkre, amelyeken belül külön foglalkoztam a súlyosító körülményekkel. A tanulmány témájára és célkitűzésére tekintettel pedig behatóbban vizsgáltam a közeli hozzátartozó sérelmére elkövetést, a szinte kivétel nélkül megjelenő súlyosító körülmény relevanciáját a büntetés kiszabás során.

Az emberölés miatt indult büntetőügyek döntő többségében az elkövető személyére már a nyomozás elején fény derül, ezt követően az eljárás fókusza hamar áthelyeződik a bűnösségi körülmények bizonyítására.[15] A bizonyítási nehézségeket elsődlegesen az elkövető indítékának, a motívumoknak a detektálása, valamint beszámíthatóságának vizsgálata adja. Ennek hatása valamelyest még a büntetéskiszabás során értékelt körülmények számbavétele során is érzékelhető; a büntetést befolyásoló alanyi tényezők mérlegelése többnyire részletesebb, gyakran előfordul, hogy azokat a bíróságok nyomatékosabban veszik figyelembe (különösen: a büntetett/büntetlen előéletet, az elkövető elmeműködésének sajátosságait, releváns betegségeit, a bűncselekmény méltányolható indítóokát/különösen elítélendő okát, a beismerő vallomást és megbánó magatartást). Ezzel szemben a tárgyi tényezők feltárása nem okoz akkora nehézséget a bírók számára, azok döntő többsége már a nyomozati iratok alapján megismerhető (kísérleti szakban rekedés, elkövetéshez használt eszköz, elkövetés módja), így ebben a körben nagyobb fokú automatizmus figyelhető meg a büntetéskiszabásban.

A kutatás során vizsgált ítéletek kapcsán tehetők általános jellegű megállapítások, míg a főváros és Pest vármegye esetében eltérő számban megjelenő büntetéskiszabási tényezők is megfigyelhetők. Az alanyi tényezők körében leggyakrabban megjelenő súlyosító körülmény a büntetett előélet, a büntetőeljárás hatálya alatti, a felfüggesztett szabadságvesztés próbaideje alatti, vagy a feltételes szabadság ideje alatti elkövetés, illetőleg az önhibából eredő ittasság volt. Azonban az utóbbi kapcsán meg kell jegyezni, hogy ennek különösen Pest vármegyében volt relevanciája.

Szintén az alanyi tényezőknél maradva, az enyhítő tényezők közül a büntetlen előélet, az idős kor, a beismerés és a megbánás köszönt vissza az ítéletekből.

Az előélet értékelése megkerülhetetlen momentuma a büntetéskiszabás során mérlegelésre kerülő enyhítő és súlyosító körülmények számbavételének. Az általam vizsgált ítéletekben – egyezően a nemzetközi és hazai kriminológiai kutatások tapasztalataival[16] – két fő elkövetői csoportot láthatunk kirajzolódni a partnergyilkosságok során: a büntetett előéletű, agresszív személyiségszerkezetű terheltet, és a büntetlen, alapvetően rendezett magánéleti hátérrel rendelkező elkövetőt. Erre tekintettel az előélet értékelése ebben a két végletben volt mérhető az általam áttekintett bírói döntésekben is.

Szintén súlyosító körülmény, ha az elkövető más ügyben alkalmazott *felfüggesztett szabadságvesztés próbaideje alatt,* a *feltételes szabadság ideje alatt* vagy a *kegyelem véglegessé válása előtt* követte el a bűncselekményt. Ezen tényező kapcsán a büntető kollégiumi vélemény utal arra, hogy az elkövető veszélyességére okkal lehet következtetni abból, hogy a többlethátránnyal fenyegetettség sem tartotta vissza a bűnelkövetéstől.[17]

A *büntetőeljárás hatálya alatti elkövetés*t az 56. BK vélemény szintén súlyosító körülményként értékeli, amelyből az elkövető fokozott veszélyességére lehet következtetni.[18] Eseti jelleggel ezzel ellentétes érvelést is láthatunk a gyakorlatban; a Debreceni Ítélőtábla Bf.III.71/2018/10. számú döntésében az ártatlanság vélelmére figyelemmel nem tekintette súlyosító

14 56. BK vélemény I. pont [Bevezetés].

15 Bolyky Orsolya: A terhelti védekezések bírói értékelése emberölési ügyekben. In: Vókó György (szerk.) *Kriminológiai Tanulmányok*. Budapest, Országos Kriminológiai Intézet (2016). 64–65. o.

16 Példának okaért: Ismael Loinaz – Isabel Marzabal – Antonio Andrés-Pueyo: Risk factors of female intimate partner and non-intimate partner homicides. *The European Journal of Psychology Applied to Legal Contex,* 2018. 51. o.; Bolyky i. m. 65. o.

17 56. BK vélemény II/2.

18 56. BK vélemény II/2.

körülménynek a büntetőeljárás hatálya alatti elkövetést a bíróság.[19]

A *büntetlen előélet* az ítéletekben többnyire átlagos súllyal figyelembe vett körülményként jelent meg, azonban azokban az esetekben, ahol a törvénytisztelő életvitel idős életkorral párosult, ott a bíróságok nagyobb jelentőséget tulajdonítottak ezen tényezőknek. Érdekesség azonban, hogy a korábban hatályos élet és testi épség védelméről szóló 15. számú Irányelvben kimunkált elv – miszerint az élet elleni deliktumok esetében a büntetlen előélet súlya és nyomatéka kisebb, mint más bűncselekmények esetében – nem köszön vissza az ítéletek indokolásából. Véleményem szerint, összhangban az imént hivatkozott gyakorlattal, a partner sérelmére elkövetett emberölési ügyekben nem, vagy csak csekély súllyal kellene figyelembe venni a büntetlen előéletet. Különösen igaz ez azokban az esetekben, ahol az ügyiratok utalnak arra, hogy a terhelt egyébként a párkapcsolatban bántalmazó volt, büntetőjogi felelősségre vonására csak amiatt nem került sor, mert azt a sértett kifejezetten nem kívánta. Szintén súlytalan a büntetlen előélet azokban az esetekben, ahol a terhelt minősített emberölést valósított meg (BJD. 8887). Ezen jelenség szemléltetésére eklatáns példa a különös kegyetlenséggel elkövetett emberölés miatt elítélt női terhelt ügye,[20] ahol az elsőfokú bíróság súlyosító körülményt nem rótt a terhére, míg az enyhítő körülmények között szerepelt a büntetlen előélet annak ellenére, hogy tettét rendkívüli brutalitás jellemezte, továbbá az eljárás során meghallgatott tanúk elmondása szerint a sértett egy komolyabb bántalmazás során látleletet vetetett sérüléseiről, de nem akart hatóságokhoz fordulni, mivel tartott attól, hogy párjától elveszik gyermekét. Bár a bemutatott eset kivételesnek tekinthető, annak hangsúlyozása mindenképp fontos, hogy a párkapcsolati emberölések esetében kifejezetten magas a büntetlen előéletű elkövetők aránya, azonban ennek oka sok esetben a családon belüli erőszakkal kapcsolatos magas látencia, az emberölést megelőző bűncselekmények kapcsán elmaradt büntetőjogi felelősségre vonás, így ezen terheltek esetében a büntetlen előélet kisebb súllyal figyelembevétele lehet indokolt.

Az enyhítő körülmények között gyakran megjelent a terhelt *idős kora,* illetve fennálló *betegsége*.[21] Az idős kort elsődlegesen a börtöntűrő képesség csökkenésével párhuzamosan kellene értékelni, mintsem a büntetlen előélettel. Tekintettel az emberölés kiemelt tárgyi súlyára, a törvénytisztelő előélet még abban az esetben is minimális súlyú, ha az az elkövető idős kora egyéb esetben indokolná annak nyomatékos figyelembevételét. Azonban ez nem azt jelenti, hogy az idős kort ne kéne számba venni az enyhítő körülmények értékelésénél, csupán annyit, hogy annak vizsgálata során az életkor és betegségek összefüggéseit, valamint a büntetés viselésére való képességet kell előtérbe helyezni.

A *beismerés* kapcsán utalni kell arra, hogy elsődlegesen a bűnösségre is kiterjedő beismerésnek van relevanciája az emberölés miatt indult büntetőügyekben, ugyanis, mint ahogy már utaltam rá, a bizonyítás során elsődlegesen a bűnösség körébe tartozó kérdések tisztázása okozza a problémát.[22] A terheltek részéről az emberölési ügyekben megfigyelhető leggyakoribb védekezések a szándékosság hiányára, a kóros elmeállapotra és a sértetti közrehatásra hivatkozás.[23] Az általam vizsgált ítéletek esetében elsődlegesen a szándékosságot vitatta a védelem, a terheltek végzetes kimenetelű családi konfliktusként kívánták beállítani tettüket, ahol a szándék a testi sértés okozására irányult. Mindezen okokra tekintettel látható, hogy a büntetőeljárást nagyban gyorsító erővel bír a teljes körű beismerő vallomás, ezen enyhítő körülmény nyomatékára a bíróságok több ízben külön is utaltak.

A *terhelti megbánás*t kifejezetten nagy nyomatékkal vették figyelembe a bíróságok. A megbánás kapcsán a bíróságok gyakran utaltak annak őszinteségére, valamint az olyan körülményekre, amelyek alapján arra lehet következtetni, hogy a terhelt élete pozitív irányú fordulatot vett (például: felhagyás az alkohollal, gyermekekkel kapcsolattartás).

Ebben a körben kell szót ejteni a terhelt öngyilkossági kísérletéről, amely ha megbánással párosul, enyhítő körülmény. A párkapcsolati emberölések kriminológiai jellemzőire tekintettel (hirtelen elhatározás, érzelmi/konfliktusos jelleg) nem meglepő, hogy a vizsgált bűnügyek egy részében találkozhatunk ölési cselekményt követő öngyilkossági kísérlettel. Fontos azonban kiemelni, hogy önmagában az öngyilkosság megkísérlését vagy az önsértő magatartást nem értékelte szükségszerűen enyhítő körülményként a bíróság. Csak abban az esetben vették figyelembe, amikor az öngyilkossági kísérlet megbánásból fakadt,[24] azonban azokban az ügyekben, ahol a terhelt a felelősségre vonást kívánta elkerülni ezáltal, ott eltekintettek az enyhítő körülményként értékelésétől.

A tárgyi körülmények közül a leggyakoribb súlyosító körülmény egyértelműen a *hozzátartozó sérelmére elkövetés* volt, mely majdnem valamennyi ügyben értékelésre került. Ez természetesen várható volt, hiszen a kutatásban vizsgált ítéletek az alapján lettek leválogatva, hogy az elkövető és a sértett között házastársi vagy élettársi viszony volt. Azonban még ennek ellenére is akadt olyan ítélet, amelyben nem jelent meg ezen súlyosító körülmény, amely arra enged következtetni, hogy mást értett a bíróság a büntetéskiszabás során közeli hozzátartozónak, mint amit a bűnügyi statisztika. Ezenkívül gyakori tárgyi súlyosító körülmény volt a bűncselekmény elkövetéséhez használt eszköz veszélyessége.

Az enyhítő körülmények körében – tekintettel arra, hogy a vizsgált ítéletek nem csupán befejezett emberöléseket tartalmaztak – értelemszerűen releváns volt a kísérleti szakban rekedés, továbbá több ízben jelent meg a sértetti közrehatás is.

Az *eszköz különös veszélyessége* állapítható meg, ha az az adott módon használva, a szándékoltnál súlyosabb eredmény előidézésére alkalmas, valamint ha az elhárításra esélyt sem hagyva halálos eredményt képes előidézni. A hazai emberölési ügyekben az elkövetéshez leggyakrabban használt eszköz a kés,[25] amely az általam vizsgált ítéletek történeti tényállásai-

19 Pápai-Tarr Ágnes: Az elkövető személyiségének jelentősége a büntetéskiszabásban, különös tekintettel az előéletre. *Pro Futuro,* 10. évf. 1. szám (2020). 96. o.

20 Fővárosi Törvényszék 6.B.543/2022/55.

21 56. BK vélemény II/4.

22 Bolyky (2016): i. m. 64. o.

23 Uo. 72–76. o.

24 56. BK vélemény II/11.

25 Bolyky Orsolya: *Az emberölések jogi és kriminológiai jellemzői, különös tekintettel a mentális tényezők büntetőjogi értékelésére.* Doktori értekezés. Pázmány Péter Katolikus Egyetem Jog- és Államtudományi Kar Doktori Iskola Budapest (2018). 71. o.

ban is gyakorta visszaköszönt. A kés, illetve más szúró-vágó eszközök esetében több esetben került értékelésre súlyosító körülményként az eszköz veszélyessége, azonban meglepő módon az olyan atipikus eszköz esetében, mint amilyen a sokkoló, az elsőfokú bíróság annak veszélyességét nem emelte ki külön ítéletében. Ezt korrigálva a Fővárosi Ítélőtábla már részletesen indokolta, hogy az elhárításra minimális esélye lett volna a sértettnek, ha nem ugrik fel rögtön a támadás pillanatában *(„ha 0,7 másodpercig vagy ennél hosszabb ideig vezette volna a sértett testébe az áramot, akkor a sértett halálával járó szívmegállás, szívritmuszavar vagy szívkamraremegés következhetett volna be...").*[26]

A *kísérleti szak*ban rekedés a tárgyi tényezők közül az egyik leggyakoribb enyhítő körülmény volt, ugyanis a vizsgált mintában egyaránt voltak befejezett emberölések és kísérletek is. Annak ellenére, hogy a kísérletre a befejezett bűncselekmény büntetési tételét kell alkalmazni, ez nem köszön vissza a kiszabott büntetésekben. A legenyhébb büntetések esetében kivétel nélkül kísérleti szakban rekedt emberölésekről beszélünk, bár a különösen enyhe büntetések esetében (például: 1 év szabadságvesztés, illetve 1 év 8 hónap szabadságvesztés 3 év 6 hónap próbaidőre felfüggesztve) mindig előfordult valamely más jelentős körülmény (például: korlátozottan kóros elmeállapot, privilegizált emberölésben mondták ki bűnösnek), amely minimalizálta a büntetést.

A kísérlet büntetést mérséklő hatása más bűncselekmények esetében is jelentős,[27] azonban a bírói gyakorlat kiemelt figyelmet fordít a kísérletet közeli-távoli voltára, illetve a befejezettségre.

A *sértetti közrehatás* kapcsán a vizsgált ügyekben rendszerint kölcsönösen bántalmazó, konfliktusokkal terhelt párkapcsolatokat ismerhettünk meg az iratokból. Ezekben az esetekben sokszor a sértett is alkoholizmussal küzdő, munkanélküli személy, aki a kisebb fokú fizikai és a verbális abúzusban szintúgy elkövető. Azonban a sértett felróható közrehatását csak akkor értékelte súlyosító körülményként a bíróság, ha az időben jól behatárolható módon az emberölés előtt történt. Ezek a sértetti közrehatások általában testi erőszakban mutatkoztak meg (dulakodás), de volt olyan eset, ahol az emberölést megelőzően a sértett fogott kést az elkövetőre.

Összegezve a felsorolt enyhítő és súlyosító körülményeket megállapítható, hogy azok alapvetően illeszkednek a partnergyilkosságokról kialakult kriminológiai ismereteinkbe. A párkapcsolati emberölések többnyire indulati, érzelmileg túlfűtött ölési cselekmények, amely emocionális jellegből logikusan következik a tettet követő terhelti megbánás, a bűnösségre kiterjedő beismerés, adott esetben a megbánásból fakadó öngyilkossági kísérlet. Szintén az érzelmi alapú elkövetéshez, az átgondolatlansághoz társítható a kísérleti szakban rekedt cselekmények nagy száma, valamint az eshetőleges szándék gyakori megjelenése az ítéletekben. Az érem negatív oldala kapcsán meg kell említeni a brutalitást, a különös kegyetlenséget vagy azt megközelítő elkövetést, amely ugyancsak az indulatok feletti kontroll elvesztésének egyik tipikus jellemzője.

26 Fővárosi Ítélőtábla 3.Bf.352/2024/24.
27 Fővárosi Ítélőtábla 3.Bf.352/2024/24.

a) A fővárosban elkövetett partnergyilkosságok bírói gyakorlata

A fővárosban elkövetett partnergyilkosságok esetében a leggyakoribb súlyosító körülmények szintúgy a büntetett előélet, a büntetőeljárás, valamint a felfüggesztett szabadságvesztés hatálya alatti elkövetés és a közeli hozzátartozó sérelmére elkövetés volt. Azonban ezeken kívül nem volt megfigyelhető más, gyakran visszatérő, erre a területre egyedileg jellemző súlyosító körülmény.

A *minősített emberölést megközelítő esetek* kapcsán a bíróságok részletesebben indokolták a fennálló súlyosító körülmény mögötti okokat. Erre példa a korábban már a minősített eseteknél bemutatott, különös kegyetlenséggel elkövetett gyilkosság, ahol nem lehetett megállapítani ugyan az aljas indokból elkövetést, azonban a cselekmény erkölcsileg elítélendő voltát (beteges féltékenység és birtoklási vágy a volt partner felett) a vádlott terhére értékelték. Míg egy másik esetben a Fővárosi Törvényszék helytállóan értékelte súlyosító körülményként, hogy a sértett korlátozottan volt képes a védekezésre, amely állapotot a sértett által korábban bevett nagy mennyiségű nyugtató hatású, alprazolam tartalmú gyógyszer okozott.

b) A Pest vármegyében elkövetett partnergyilkosságok bírói gyakorlata

A Pest vármegyében elkövetett emberölések kapcsán egyrészt láthatóak a már ismertetett, leggyakrabban előforduló súlyosító körülmények (büntetett előélet, felfüggesztett és/vagy büntetőeljárás hatálya alatti elkövetés, közeli hozzátartozó sérelmére elkövetés), valamint voltak specifikus, vidékre jellemző körülmények. Az utóbbiak közül mindenképp szükséges kiemelni az *önhibából eredő ittas állapotban elkövetést,* mely ezen térségben sokkal gyakoribb volt, mint a fővárosban. Az önhibából eredő ittas állapotban elkövetés a vizsgált Pest vármegyei tíz ügyből ötben jelent meg mint súlyosító körülmény.

Az alkohol kiemelt szerepével kapcsolatban mindenképp fontos felhívni a figyelmet arra, hogy gyakori volt a kölcsönös szerabúzus, vagyis nemcsak a terhelt, hanem a sértett is alkoholproblémákkal küzdő egyén volt, sok esetben az elkövetőhöz hasonlóan ő maga is ittas állapotban volt az elkövetés idején.

Továbbá az alkohol kettős megítélésére is szükségszerű felhívni a figyelmet; példának okáért a Budapest Környéki Törvényszék a 20.B.96/2023/16. számú ítéletében súlyosító körülményként értékelte a terhelt önhibából eredő ittas állapotát, majd enyhítő körülményként értékelte a káros alkoholfogyasztását. Ehhez hasonló következtetésre jutott a Budapest Környéki Törvényszék 20.B.107/2022/18. számú ítéletében, melyben nagy súllyal vette figyelembe az elkövetéskori ittasságot, majd kisebb súllyal enyhítő körülményként értékelte a terhelt elkövetést könnyítő alkoholfüggőségét.

Ezen kettőség gyökereit magyarázza Kardos Dóra, aki tanulmányában rávilágít, hogy az ittasságot és az iszákos életmódot a múltban is alapvetően súlyosító körülményként értékelték, azonban előfordultak az olyan eseti döntések, ahol az alkoholfüggőséget, mint betegséget enyhítő körülményként vették figyelembe. Szemléletváltásként tekinthető az 1961-es

Btk. kommentárja, mely szerint *„[a] burzsoá felfogás a büntetés kiszabásánál az ittas állapotot általában enyhítő körülményként értékelte az elkövető javára. A szocialista szemlélet ezzel ellentétes értékelést igényel.”*[28] Ezen ponttól kezdődően egyértelmű állásfoglalást látunk amellett, hogy az ittas állapot, az italozó életmód súlyosító körülmény.

Napjainkban, alapul véve az 56. BK véleményt, az ittasság súlyosító körülményként kerül értékelésre a büntetéskiszabás során, mely összhangban áll a III. számú Büntető Elvi Döntésben foglaltakkal.

Véleményem szerint az önhibából eredő ittas állapot mint súlyosító körülmény és az alkoholbetegség mint enyhítő körülmény együttes alkalmazása problémákat vet fel. Ehhez hasonló anomália a pszichopátia megítélésével kapcsolatosan kialakult ellentétes nézetek; a személyiségzavarban – különösen a pszichopátiában – szenvedő egyén esetében súlyosító körülményként kerülnek értékelésre olyan tényezők, melyek egyenesen a terhelt személyiségzavarából fakadnak (például: gátlástalan elkövetés, cselekmény utáni elvetemült magatartás). Míg ezzel párhuzamosan kialakult nézet, amely ugyancsak összhangban áll a büntetéskiszabás során irányadó elvekkel, hogy enyhítő körülmény, amennyiben az elkövető elmeműködésének valamely sajátossága a bűncselekmény elkövetését megkönnyíthette. A pszichopatákkal szemben alkalmazott súlyosabb büntetés kapcsán aggályként merül fel, hogy sem a megtorlás, sem az elrettentés mint büntetési cél nem tud érvényesülni esetükben.[29] Azonban az enyhébb büntetés alkalmazása esetén okkal merül fel aggályként, hogy a társadalomra egyébként fokozottan veszélyes egyént a közösségtől nem tartja távol, a társadalom védelme mint kiemelt érdek ezáltal háttérbe szorul.[30] Ehhez részben hasonló ellentmondás húzódik az alkoholbetegség megítélése mögött is. Szükségszerű lenne a kóros elmeállapot szintjét el nem érő alkoholbetegség megítélésével kapcsolatos helyes bírói gyakorlat kialakítása, ugyanis egymásnak ellentmondók azok az eseti döntések, ahol a bíróság első körben a terhelt javára értékeli alkoholbetegségét, majd ezt követően terhére értékeli az önhibából eredő ittas állapotban elkövetést – amely egyébként szükségszerűen következik a mentális megbetegedéséből, így az „önhiba” felrovása a terheltnek erősen kérdéses.

a) A közeli hozzátartozó sérelmére elkövetés mint súlyosító körülmény

A kutatási tevékenység egyik központi kérdése a közeli hozzátartozó fogalmának vizsgálata volt a bírói gyakorlat tükrében. A Btk. értelmező rendelkezéseiben található taxatív felsorolás szerint hozzátartozó az egyenes ágbeli rokon és ennek házastársa vagy élettársa, az örökbe fogadó és a nevelőszülő (ideértve az együtt élő mostohaszülőt is), az örökbe fogadott és a nevelt gyermek (ideértve az együtt élő mostohagyermeket is), a testvér és a testvér házastársa vagy élettársa, a házastárs, az élettárs, a házastárs vagy az élettárs egyenes ágbeli rokona és testvére.[31] A hozzátartozói körbe tartozó fogalmak (házasság, élettársi kapcsolat, egyenes ági rokonság) a Ptk. családjogi könyve szolgál háttérjoganyagként. Azonban bizonyos deliktumok esetén (kapcsolati erőszak, zaklatás), valamint az Általános Részben a feltételes szabadságra bocsátásra [Btk. 38. § (7) bekezdés] és a pártfogó felügyeletre vonatkozó szabályoknál [Btk. 69. § (3) bekezdés] a büntetőkódex egy ennél tágabb személyi kört felölelő fogalommal operál. Ezen esetkörben például beemeli a hozzátartozó fogalmába a volt házastársat és volt élettársat is. Talán ezen kettősségre vezethető vissza, hogy a bíróságok – bár elenyésző számban – nem minden esetben értékelték a terhelt terhére a hozzátartozó sérelmére elkövetést.

A közeli hozzátartozó sérelmére elkövetés, mint súlyosító körülményt szinte valamennyi esetben a vádlott terhére értékelték az eljáró bíróságok. A vizsgált ügyekben a közeli hozzátartozó sérelmére elkövetést többnyire átlagos súllyal, néhány esetben kiemelt súllyal vették számba a bírák.

Bár nem gyakori, hogy az ítéletek indokolásában külön hangsúlyozzák ezen súlyosító körülmény meghatározó voltát, azonban pusztán abból, hogy szinte kivétel nélkül értékelésre került, valamint a súlyosító körülmények sorában többnyire elöl szerepelt a hozzátartozó sérelmére elkövetés, okkal lehet arra következtetni, hogy a hasonló emberölési ügyekben a bírói gyakorlat kitüntetett figyelmet szentel ezen tárgyi tényezőnek.

Azokban az esetekben ahol a bíróság külön kiemelte a hozzátartozói minőséget, ott általában utalt a hosszú ideje fennálló partnerkapcsolatra vagy arra, hogy a sértett valamilyen oknál fogva kiszolgáltatott helyzetben (például: a terheltnél jóval gyengébb vagy rossz egészségügyi állapotú, vagy ittas vagy bódult sértett) volt a cselekmény idején.

Példának okáért a Budakörnyéki Törvényszék ítéletében[32] külön kiemelte a családon belüli, valamint a gyenge nő sérelmére történő elkövetést abban az esetben, ahol a terhelt – miután lefejelte a sértettet – acélbetétes bakancsával rugdosta halálra élettársát. A bíróság az ítéletben az elkövetői szándék vizsgálata kapcsán is utal a sértett irányába fennálló hozzátartozói kapcsolatra, amely visszatartó erőt kellett volna képezzen abban az esetben, ha a terhelt szándéka valóban csak a testi sérülés okozására irányult. *(„A közeli hozzátartozói viszony ellenére az indulati cselekményben a különösen veszélyes lábbelire, az erőbehatások mérvére, irányultságára, a támadott testtájékra, az ismétlődésre, s arra is tekintettel, hogy a már védekezésre képtelen, magatehetetlen állapotban lévő sértettel szemben lépett fel így, tetten érhető a testbántalmazáson túlmutató ölési szándék.”)*

Ezzel ellentétes álláspontra helyezkedett a Fővárosi Ítélőtábla mint másodfokú bíróság egy Budapesten megkísérelt emberölés esetén.[33] A vizsgált ügyben a terhelt és a sértett hajléktalanok, italozó életmódot folytatnak. Az emberölés kísérletét megvalósító terhelt kölcsönös dulakodást követően két alkalommal hastájékon szúrta élettársát, akit ezt követően

28 Kardos Dóra: A büntetést befolyásoló fontosabb alanyi tényezők bemutatása. *Ügyészek Lapja,* VI. szám, 2021/1. https://ugyeszeklapja.hu/?p=3159.

29 Molnár András: A pszichopata elkövetők büntetőjogi felelősségre vonásának elméleti dilemmái a büntetési célok fényében. *Acta Universitatis Szegediensis. Forum. Acta juridica et politica,* 2021. 192–196. o.

30 Szabó Judit: A személyiségzavar, különösen a pszichopátia hatása a büntetőjogi felelősségre. *Börtönügyi Szemle,* 2021/1. 37. o.

31 Btk. 459. § (1) bekezdés 14. pontja.

32 Budapest Környéki Törvényszék 2 7.B.70/2022/13.

33 Fővárosi Ítélőtábla 4.Bf.397/2022/15.

magára hagyott. A másodfokú bíróság a hosszú ideje fennálló, konfliktusokkal terhelt élettársi kapcsolatra és a pár rossz életkörülményeire tekintettel találta kevésbé fajsúlyosnak a súlyosító körülményeket. *(„A valóságoshoz képest nagyobb nyomatékkal értékelte a súlyosító körülményeket és figyelmen kívül hagyta azt, hogy hosszú évek óta élettársi kapcsolatban élő személyekről van szó, akiknek az életvitele tipikusan a társadalom peremén élők magatartásaként jellemezhető, azok mindennapi nehézségeivel együtt.")*

Az egymásnak ellentmondó álláspontok kapcsán kiemelendő, hogy a terhelt és sértett közötti kapcsolati dinamika mindkét ügyben nagyon hasonló. A hivatkozott esetekben olyan élettársak voltak érintettek, akik alkoholproblémákkal küzdő egyének, valamint mindkét kapcsolat veszekedésekkel terhes, elmérgesedett viszony volt. Az ölési cselekményt megelőzően mindkét esetben megfigyelhető a fizikai erőszakban megnyilvánuló sértetti közrehatás. Mindezek tükrében még érdekesebb, hogy a hosszú ideje fennálló élettársi viszony másmás színben jelent meg az ismertetett ítéletekben.

A továbbiakban azokat az ítéleteket fogom vizsgálni, ahol nem szerepelt a súlyosító körülmények között a hozzátartozó sérelmére elkövetés, mely alapján az alábbi kérdések megválaszolására törekszem:

– Értékelhető-e a terhelt terhére a közeli hozzátartozó sérelmére elkövetés, amennyiben az elkövetés idején a terhelt és a sértett már nem álltak házastársi/élettársi kapcsolatban?
– Továbbá amennyiben a sértett és a terhelt között fennálló kapcsolat nem éri el az élettársi kapcsolat szintjét (együtt járás, barát-barátnő kapcsolat) azt értékeli-e valamilyen formában a bírói gyakorlat?

Mindössze két jogerősen lezárult esetben nem szerepelt a súlyosító körülmények között a hozzátartozó sérelmére elkövetés. Ezen esetek közelebbi megismerésével közelebb kerülhetünk annak a megértéséhez, hogy mit is ért a bírói gyakorlat „közeli hozzátartozói" kapcsolat alatt, illetve melyek azok az esetkörök, amelyek már nem feleltethetők meg ezen fogalomnak.

Nem szerepelt a súlyosító körülmények között a hozzátartozó sérelmére elkövetés abban az ügyben,[34] ahol az elkövető és a sértett mindössze fél éve tartó párkapcsolatban álltak az elkövetés időpontjában. Nem csupán a párkapcsolat tartamának, hanem a közös háztartás hiányának is determináló szerepe volt abban, hogy a bíróság végül nem tekintette hozzátartozónak a sértettet. Az elkövetést megelőzően a sértett és a vádlott nem éltek együtt, utóbbi a nagymamájánál lakott. Mindezek alapján az elkövető és a sértett kapcsolata inkább jellemezhető együtt járásként, mintsem tényleges élettársi kapcsolatként, hiszen – ragaszkodva a Ptk. élettárs fogalmához – a közös háztartás és a gazdasági közösség fogalmi elemek ebben az esetben nem teljesültek. Azonban annak ellenére, hogy nem illeszthető az „élettárs" fogalmába jelen partnerkapcsolat, azt mindenképp fontos megjegyezni, hogy a terhelt ismerte a sértett családját, a sértett családtagjait szintúgy zaklatta *(„A sértett szakítani akart többször a vádlottal, azonban a telefonos és a sértett szüleit ért személyes zaklatások hatására, időről időre találkozott vele),* a sértett erre tekintettel nem tudta véglegesen megszakítani a kapcsolatot a vádlottal *(„...a vádlott féltékeny volt a sértettre, több alkalommal megfenyegette azzal, hogy ha nem csinálja azt, amit ő szeretne, akkor bántalmazni fogja a sértett családját; a sértett 2021. március 14-i dátummal írt egy nyilatkozatot, melyet a vádlott aláírt, hogy amennyiben sértett szexuálisan kielégíti a vádlottat, nem fogja bántalmazni a sértettet és családját.")* Az ítéletből idézett sorok jól szemléltetik, hogy a kettejük között fennálló elkövetéskori kötelék semmiképp sem tekinthető laza, alkalmi viszonynak, az bizonyos aspektusait illetően megközelítette az élettársi kapcsolat szintjét.

Az elkövetés idején már megszűnt élettársi közösség esetében megfigyelhető, hogy azt a bíróságok nem értékelték közeli hozzátartozó sérelmére elkövetett emberölésként. Ezekben az esetben az elkövető-sértett kapcsolat korábban valódi élettársi kapcsolat volt. A minősített esetek kapcsán korábban már ismertetett ítéletben, mely szerint a női terhelt különös kegyetlenséggel – késsel és baltával – ölte meg volt élettársát sem az első-,[35] sem pedig a másodfokú bíróság[36] nem tekintette a bűncselekményt hozzátartozó sérelmére elkövetettnek. A sértett és a vádlott kapcsolata a megállapított tényállás szerint 2021. január 30. napján ért véget, amikor a sértett elköltözött a vádlottal közösen használt ingatlanból. A vádlott miután észlelte, hogy a sértett ingóságaival együtt elhagyta a lakásukat több alkalommal kereste telefonon a sértettet, akit végül sikerült rávennie, hogy találkozzanak a kettejük közötti konfliktus megbeszélése végett. A vádlott ezt követően 2021. február 1. napján végzett volt párjával. A tényállásból szemelvényezett részletek alapján megállapítható, hogy a sértett és a vádlott korábban hagyományos értelemben vett élettársi kapcsolatban éltek, valamint az, hogy ezen kapcsolat az ölési cselekményt megelőzően mindössze egy-két nappal bomlott fel. Ennek ellenére az elsőfokú bíróság nem értékelt a vádlott terhére súlyosító körülményt, míg a másodfokú bíróság is csak a deliktum elkövetése mögött álló elítélendő indítékot értékelte a vádlott terhére.

Ezen ítéletek ellenpontozásaként tekinthetünk a minősített esetek bekezdésben már szintén bemutatott emberölés kísérlete miatt indult büntetőügyre,[37] ahol a terhelt sokkolóval támadt feleségére. A sértett az elkövetés időpontjában több éve életvitelszerűen külföldön élt testvérénél, ahonnan családja meglátogatása végett érkezett vissza Magyarországra. A megkísérelt emberölés napján a terhelt és a sértett között kisebb konfliktus alakult ki a házasság felbontását illetően. A házastársi kapcsolat állapotáról felvázolt kép alapján látható, hogy már évekkel az elkövetést megelőzően megtörtént az „ágytól, asztaltól való elválás", sőt a sértett ténylegesen fel akarta bontani a házasságot férjével, azonban ennek ellenére a törvényszék a vádlott terhére értékelte a közeli hozzátartozó sérelmére elkövetést.

A bemutatott ítéletek alapján az látható, hogy a bíróságok az emberölés miatt indult büntetőügyekben alapvetően szűk értelemben használják a közeli hozzátartozó fogalmát. Az élettársi kapcsolatként értékeléshez irányadónak tekinthetők a

34 Elsőfok: Budapest Környéki Törvényszék 14.B.28/2023/7. Másodfok: Fővárosi Ítélőtábla 2.Bf.204/2023/10.

35 Fővárosi Törvényszék 6.B.543/2022/55.

36 Fővárosi Ítélőtábla 2.Bf.192/2024/23.

37 Elsőfok: Budapest Környéki Törvényszék 15.B.81/2022/100. Másodfok: 3.Bf.352/2024/24.

családjogban alkalmazott élettárs fogalom.[38] Ebben a körben a közös háztartás, közös gazdálkodásnak van kiemelt relevanciája, amelyet jól tükröz Budapest Környéki Törvényszék 14.B.28/2023/7. számú ítélete, amelyben a fél éve egy párt alkotó sértettet és vádlottat nem tekintette élettársaknak. A volt partner sérelmére elkövetett emberölések esetében az elkövetés pillanatában fennálló kapcsolati státusznak tulajdonított nagyobb jelentőséget a jogalkalmazó. Ezt kiválóan szemlélteti, hogy a 15.B.81/2022/100. ítéletben megállapította a súlyosító körülményt a csak „papíron" házas felek esetében, míg a 6.B.543/2022/55. számú ítéletben a mindössze néhány napja különváló élettársak esetében nem.

Véleményem szerint a hozzátartozó fogalmának átgondolása vált indokolttá. Az elmúlt évek jogalkotási tendenciái alapján megfigyelhető, hogy a törvényhozó alapvetően igyekszik közelíteni a hozzátartozó fogalmát ahhoz a sértetti körhöz, amelyet a családon belüli erőszak kapcsán a kriminológia tudománya alkalmaz. Nem véletlen például, hogy a volt házastársak, élettársak sérelmére elkövetést lehetővé tette a kapcsolati erőszak vagy a zaklatás esetében a jogalkotó. Célszerű lenne ezen elv mentén az ítélkezési gyakorlatot abba az irányba terelni, ahol a súlyosító körülmények között nem az egyébként szűk „közeli hozzátartozó" fogalmat alkalmazni. Ennek elsődleges lépése lehetne a büntető kollégiumi vélemény kiegészítése azzal, hogy – meghatározott bűncselekmények esetén – hozzátartozó alatt az elkövető gyermekének szülőjét, volt házastársát, volt élettársát, gondnokát, gondokoltját, gyámját vagy gyámoltját is érteni kell.

Azokban az esetekben, ahol a párkapcsolat nem éri el az élettársi viszony szintjét, nem látom akadályát annak, hogy a konkrét ügyben eljáró bíró súlyosító körülményként értékelje példának okáért a romantikus partner sérelmére elkövetést. A büntetéskiszabási körülmények ugyanis nem taxatíve szerepelnek az 56. BK véleményben, azoktól a bíró az eset valamennyi körülményét ismerve eltérhet. Ez egyrészt megegyezne a Kúria iránymutatásával, miszerint *„a büntetést befolyásoló körülményeket tehát nem elvont általánosságban, nem mechanikusan, hanem a konkrét ügy tényeire vonatkoztatva kell értékelni"*. Másrészt láthatóbbá tenné az igazságszolgáltatásban a randevú-erőszak jelenségét, melynek végzetes kimenetelű eseteire is láthatunk példát, azonban ezekben az ügyekben a hozzátartozói minőség hiánya miatt az elkövető-sértett közötti kapcsolat gyakorta nem kerül értékelésre. Ez amiatt is kiemelten fontos, mert már egy témával foglalkozó, 2006-ban készült hazai kutatás is rávilágított, hogy egyre nagyobb személyi kört érint az a fajta „ex lex" állapot, ahol nem beszélhetünk tartós együttélésről,[39] természetesen az elmúlt közel két évtizedben az érintettek köre szignifikánsan növekedett. Ennek természetesen nem kell azt jelentenie, hogy a jogalkalmazó egyenlőségjelet tenne a barát/barátnő és a férj/feleség fogalmak közé, ugyanis a romantikus partner sérelmére elkövetést a bíró csekélyebb súllyal is figyelembe veheti.

5. Az ítéletekben megállapított egyéb bűncselekményekről

Végezetül pedig említés szintjén szót kell emelni az emberöléssel halmazatban megállapított bűncselekményekről, melyek a partnergyilkosságok kiemelt társadalomra veszélyességére engednek következtetni. A halmazatban megállapított leggyakoribb bűncselekmények a kapcsolati erőszak és a kiskorú veszélyeztetése deliktumok voltak. Ezen bűncselekmények megjelenése az ítéletekben bizakodásra ad okot, ugyanis azt a szemléletváltást tükrözi, hogy a hatóságok felismerik és egészében értékelik a bántalmazási folyamatot, amelyet a sértett halálát megelőzően elszenvedett.

Érdekes – és szintén pozitív – volt látni, hogy a korábbi partner sérelmére elkövetett bűncselekmény miatt is került sor felelősségre vonásra. A Fővárosi Törvényszék bűnösnek mondta ki folytatólagosan elkövetett szexuális erőszak bűntettében és kapcsolati erőszak bűntettében azt az elkövetőt, aki korábbi élettársa sérelmére brutális bántalmazást tanúsított.

A halmazatban megállapított bűncselekmények jól mutatják, hogy a végzetes kimenetelű erőszakot az esetek döntő többségében bántalmazások évek óta húzódó láncolata előzi meg. A kiskorú veszélyeztetésének megállapítása pedig szintúgy az elkövetők személyében rejlő fokozott társadalomra veszélyességét mutatja. Ezen elkövetők ugyanis az ölési cselekményt saját gyermekük jelenlétében hajtották végre, esetükben még a kiskorú jelenléte sem bírt visszatartó erővel.

Zárógondolatok

Változó világunkban legbensőségesebb emberi kapcsolataink is számottevő metamorfózison mennek keresztül. Az elmúlt évtizedekben a válással végződő házasságok egyre gyakoribbak,[40] a fiatalabb generációk egyre idősebb korig maradnak benne olyan laza párkapcsolati formákban, amelyek nem érik el az élettársi kapcsolat szintjét sem. Ezek a folyamatok nem csupán szociológiai szempontból jelentősek, hanem kihatással vannak a különböző jogágakra, többek között a büntetőjogra is. A kutatás célkitűzése az volt, hogy rávilágítson, hogy ezek az aktuális társadalmi változások hogyan jelennek meg a párkapcsolati partner sérelmére elkövetett emberölési ügyekben, és ezek hogyan értékelhetőek a büntetéskiszabás során, hiszen *„ahhoz, hogy a büntetéskiszabás helyes és igazságos legyen, a bíró nem mehet el egyszerűen és észrevétlenül a jogszabályi és társadalmi változások mellett"*.[41]

38 2013. évi V. törvény a Polgári Törvénykönyvről 6:514. § (1) bekezdés: „Élettársi kapcsolat áll fenn két olyan, házasságkötés nélkül közös háztartásban, érzelmi és gazdasági közösségben (a továbbiakban: életközösség) együtt élő személy között, akik közül egyiknek sem áll fenn mással házassági életközössége, bejegyzett élettársi életközössége vagy élettársi kapcsolata, és akik nem állnak egymással egyenes ági rokonságban vagy testvéri kapcsolatban."

39 Herczog Mária – Gyurkó Szilvia: *Randevú-erőszak – partnerbántalmazás a családi együttélést megelőzően.* In: Kriminológiai Tanulmányok, 43. (szerk.: Irk Ferenc) Budapest, Országos Kriminológiai Intézet. (2006) 137.

40 Központi Statisztikai Hivatal: Házasságkötések, válások. https://www.ksh.hu/stadat_files/nep/hu/nep0015.html.

41 Pápai-Tarr Ágnes: *Az elkövető személyének/személyiségének vizsgált büntetéskiszabási folyamatban.* In: Válogatás a magyar kriminológiai Társaság 2019 és 2020 évben tartott tudományos rendezvényein elhangzott előadásokból.

A kutatási tevékenység során első körben azt a kérdést vizsgáltam, hogy a partner sérelmére elkövetett emberölések veszélyesebbek-e a társadalomra, mint azok az emberölések ahol az elkövető és a sértett között nem áll fenn hozzátartozói kapcsolat. Ebben a körben több egymásnak ellentmondó körülmény merült fel; a kiszabott büntetések, a kevés minősített emberölés és a sok kísérleti szakban rekedt cselekmény arra enged következtetni, hogy az emberölések ezen típusa kevésbe veszélyes a társadalomra. Azonban a halmazatban megállapított bűncselekmények, a rendszeresen visszatérő súlyosító körülmények, az ügyekből kirajzolódó ismétlődő sémák alapján viszont az a következtetés volt levonható, hogy ezen bűncselekmények esetén a megelőzés nehézkes, a sértettek legintimebb kapcsolataikban voltak a legnagyobb veszélynek kitéve.

A második kérdés arra vonatkozott, hogyan kerül értékelésre a büntetéskiszabás során a hozzátartozó sérelmére elkövetés. A megvizsgált ítéletek alapján nehézkesen lehetett bele látni az adott ügyben eljáró bíró fejébe, amikor az enyhítő és súlyosító körülményeket mérlegelte. A büntetéskiszabási körülmények többnyire csak egymás után felsorolva, jobb esetben utalással ellátva a súlyukra és nyomatékukra szerepeltek az ítéletben. Az 56. BK véleményen kívüli, egyedileg értékelt tényezőt elenyésző számban véltem felfedezni a kutatási tevékenység során. Így nehézkes azzal kapcsolatban állást foglalni, hogy milyen súllyal és nyomatékkal vették figyelembe a bíróságok ezen súlyosító körülményt, ugyanis az ítéletek túlnyomó részében csak tételes felsorolással találkozhatunk. Azonban összességében pozitívum, hogy ez a súlyosító körülmény szinte kivétel nélkül megjelent az ítéletekben, sőt egyes esetekben a bíróságok külön utaltak arra, hogy azt jelentős súllyal értékelték a terhelt terhére.

A hozzátartozó fogalmának értelmezése kapcsán a bírói gyakorlat egyértelműen a Btk. értelmező rendelkezéseiben meghatározott hozzátartozó fogalmat veszi alapul. Véleményem szerint célszerű lenne az ítélkezési gyakorlat azon irányba terelése, ahol a hozzátartozók körébe beemelésre kerülne a volt házastárs, volt élettárs sérelmére elkövetés is, hiszen az ezen személyi kör sérelmére elkövetett emberölések ugyanazon jellemzőkkel rendelkeznek.

Végezetül pedig azt vizsgáltam, hogy az élettárs mint közeli hozzátartozó fogalma alatt mit ért a bírói gyakorlat. Ebben az esetben kizárólag a Ptk. definíciója szerint élettársi kapcsolatként értékelhető kapcsolatokat tekintette hozzátartozónak a jogalkalmazó. Tekintettel arra, hogy a házastársi, élettársi kötelék mellett egyre gyakoribbak az ennél lazább kapcsolati formák indokolt lehet kiegészítő jelleggel – csekélyebb súllyal a hozzátartozó sérelmére elkövetéshez képest – figyelembe venni a romantikus partner sérelmére elkövetést. Így nem kerülnek tévesen élettárs sérelmére elkövetettként értékelésre az olyan kapcsolatok, ahol valójában szimpla együtt járásról, randevúzásról van szó, mégis valamilyen értékelést nyerne az a körülmény, hogy az elkövető a sértettel fennálló bensőséges, bizalmi viszony ellenére vetett véget a sértett életének.

A korábban már említett társadalmi változásokat az ítélkezési gyakorlat tudja leghatékonyabban lekövetni, így ideális lenne, ha az enyhítő és súlyosító körülmények közül nagyobb számban köszönnének vissza olyan tényezők, amelyek a büntető kollégiumi véleményben még nem szerepelnek. Ez a fajta rugalmasság lehetőséget ad arra, hogy a minősített esetek között nem szereplő, de a cselekmény vagy az elkövető személyének fokozott társadalomra veszélyességét tükröző változatos körülmények kihatással legyenek a kiszabott büntetésre.

Kriminológiai Közlemények, 80. szám. Budapest, Magyar Kriminológiai Társaság (2020) 153. o.